

YAŞLANAN TÜRKİYE’DE YAŞLI BAKIM PERSONELİNE DUYULAN İHTİYAÇ VE YAŞLI BAKIM PROGRAMLARININ ÖNEMİ

Harun CEYLAN¹

ÖZET

Bu çalışma, hızla yaşlanan bir ülke olarak Türkiye’nin önümüzdeki dönemde uygulayacağı sosyal politikalarda, yaşlı bakımının öncelikli konu başlıklarından biri haline geleceğinden hareketle “Yaşlı Bakım Programları”nın öneminin ve niteliğinin artırılmasına yönelik yapılması gerekenleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Kaynak tarama yöntemi ve alanda çalışan personelle yüz yüze yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ışığında Türkiye’deki Yaşlı Bakımı programlarının mevcut durumu değerlendirilmiş ve programın ihtiyaç duyduğu yapısal dönüşümlere değinilmiştir. Aynı zamanda yaşlı bakım teknikerlerinin istihdam konusunda yaşadığı sorunlar ve bu sorunların giderilmesi noktasında mevzuat açısından yapılması gereken düzenlemelerin neler olduğu belirlenmiştir. Zira hızla yaşlanan bir nüfusa paralel olarak artan yaşlı bakım personeli ihtiyacı büyük oranda nitelikli olmayan personel aracılığıyla karşılanmaktadır. Bu durum bir yandan bakım hizmeti alan yaşlıların nitelikli olmayan personelden hizmet almasına neden olurken, diğer yandan da yaşlı bakım programını bitiren mezunların istihdam sorunu yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşlı Bakım Teknikerlerinin istihdam problemi yaşamamaları için huzurevlerinde, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde, geriatri servislerinde ve evde bakım ve sağlık hizmeti veren kamu-özel sektör kuruluşlarında sadece yaşlı bakım teknikerlerinin istihdam edilmeleri zorunlu hale getirilmelidir. Böylelikle yaşlı bakım alanında ihtiyaç duyulan nitelikli personelden yararlanma imkânı elde edilecek ve yaşlı bakımı programını bitiren personelin istihdam sorunu büyük ölçüde giderilmiş olacaktır.

Anahtar Kavramlar: Yaşlılık, Yaşlı Bakımı, Yaşlı Bakım Programı

THE NEED FOR ELDERLY CARE PERSONNEL AND THE IMPORTANCE OF ELDERLY CARE PROGRAMS IN TURKEY

ABSTRACT

This study is to determine what is needed to be done in terms of recognising the importance and improving the quality of Elderly Care Programs since the care for the elderly will be one of the prior issues of future social policies. In the light of the data gathered via literature review method and face-to-face interviews with the related personnel, the current situation of “Elderly Care Programs” in Turkey is evaluated and the structural transformation the program needs is also mentioned. At the same time, the problems the elderly care technicians face in terms of employment and the regulations needed to be made to solve these problems are identified since the need for elderly care personnel which is increasing in parallel with a population that is rapidly aging is widely met by unqualified personnel. This situation not only causes the elderly to get services from unqualified personnel but also causes the graduates of the related program to face employment problems. In order “elderly care technicians” not to face employment problems, only they must be employed in nursing homes, elderly care and rehabilitation centers, geriatric services and in public and private sectors which provide home care services. Thus, there will be an opportunity to make use of the qualified personnel needed for elderly care and the employment problem of the personnel who graduate from Elderly Care Programs will be resolved to a large extent.

Keywords: Old Age, Elderly Care, Elderly Care Program

¹ Yrd.Doç.Dr.,Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, harunhocam@gmail.com

Giriş

Son yüzyıl içinde dünya nüfusu hızla yaşlanmakta ve küresel ölçekte yaşanan demografik yaşlanmanın gelişmekte olan ülkelerde çok daha fazla görünür hale geldiği görülmektedir. Bu anlamda gelişmekte olan ülkelerde yaşlı nüfusa yönelik sağlık hizmetleri, bakım hizmetleri ve sosyal hizmetlerin önemi giderek artmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan hızlı toplumsal değişmeye paralel olarak çekirdek ailenin yaygınlaşması, geleneksel değerlerin zayıflaması, kentleşmenin artması ve kadınların giderek artan oranda istihdam piyasasında yer alması gibi nedenlerle yaşlıların aile üyelerince bakımı giderek güçleşmektedir.

Bu anlamda dünyanın en hızlı yaşlanan ülkelerinden birisi olarak Türkiye’de de toplumsal değişimle birlikte profesyonel yaşlı bakım hizmetlerine duyulan ihtiyaç artmaktadır. Yaşlılara yönelik bakım hizmetlerinin sunulmasında profesyonel bakım personellerinin yetiştirildiği yaşlı bakım programlarının da önemi giderek artmaktadır. Ancak Türkiye’de yaşlı bakım programlarının ve bu programlardan mezun olan yaşlı bakım teknikerlerinin bir takım yapısal sorunlarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Bu yönüyle çalışmada Türkiye’de yaşanan demografik dönüşüm bağlamında artan yaşlı nüfus ve bu nüfusun ihtiyaç duyduğu bakım hizmetlerinin gerekliliği vurgulanarak yaşlı bakım programlarının ve yaşlı bakım teknikerlerinin sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Dünyada ve Türkiye’de Demografik Yaşlanma

Yaşam süresinin uzaması ve doğum oranlarının azalmasına paralel olarak dünya genelinde demografik bir dönüşüm yaşanmaktadır. “Nüfus yaşlanması” ya da “demografik yaşlanma”, olarak ifade edilen bu süreç, genel nüfus içinde yaşlı olarak tanımlanan nüfusun oransal artışını ifade etmektedir.

Başka bir deyişle nüfus içindeki çocukların ve gençlerin payının azalmasını ve yaşlıların oransal olarak artışını gösteren nüfus yaşlanması, nüfusun yaş yapısında meydana gelen değişimi ifade etmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007: 5). Bu anlamda nüfusun yaşlanması olarak ifade edilen demografik yaşlanma; kadınların istihdamdaki payının yüksek olması, nüfusun büyük bir bölümünün kentlerde yaşaması, yaşam koşullarının iyi olması ve sağlık hizmetlerinin gelişmiş olması gibi nedenlerle özellikle gelişmiş refah toplumlarında ortaya çıkan bir olgudur (Ceylan, 2013: 1).

Bununla beraber günümüzde demografik yaşlanma küresel bir boyut kazanmıştır. Dünya nüfusunun 1990 yılında % 9,2’sini 60 yaş ve üzeri nüfus oluştururken 2013 yılında bu oran % 11,7’ye ulaşmıştır. Bu yönüyle demografik yaşlanma sürecinin gelecek yıllarda da devam edeceği, 2013 yılında 841 milyon olan 60 yaş ve üzeri nüfusun 2050 yılında iki milyona ulaşarak dünya nüfusunun % 21,1’ini oluşturacağı ve yaşlı nüfustaki bu artışın daha çok gelişmekte olan ülkelerde belirgin hâle geleceği tahmin edilmektedir (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2013: xii).

Başka bir ifadeyle öncelikli olarak gelişmiş ülkelerde karşılaşılan demografik yaşlanma olgusunun küresel bir boyut kazanarak gelecek dönemlerde özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı bir sorun olarak ortaya çıkması beklenmektedir. Ayrıca demografik yaşlanmanın gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre çok daha hızlı gerçekleşeceği ve bu yönüyle gelişmekte olan ülkelerin nüfus yaşlanmasına hazırlıksız yakalanacakları öngörülmektedir. Zira gelişmekte olan ülkelerde nüfusun yaşlanması çok kısa bir sürede gerçekleşmektedir.

Yaşlı nüfusun %7’den %14’e çıkması için gereken sürenin dikkate alınarak hesaplandığı yaşlanma hızına göre, “Fransa’nın 115, İsveç’in 85 ve Avustralya’nın 73 yılda geçirdiği yaşlanma sürecini Çin 27, Brezilya 21, Türkiye ise 15 yılda” tamamlayacaktır (Arun, 2013a’dan akt., Arun, 2014: 3). Bu anlamda gelişmekte olan ülkelerde “2013 yılında %9 olan yaşlı nüfusun 2050 yılında %20’ye ve 2100 yılında %30’a ulaşması” beklenmektedir (Arun, 2014: 2).

Küresel yaşlanma süreci olarak ifade edilen “demografik dönüşüm” tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de daha fazla görünür hale gelmektedir. Refah toplumlarına göre oransal olarak genç bir nüfus yapısına sahip olmasına rağmen Türkiye’deki mutlak yaşlı sayısı pek çok ülkenin nüfusundan fazladır. Bu anlamda 2013 yılı verilerine göre nüfusunun % 7,7’si yaşlı nüfustan oluşan Türkiye’de nüfusun yaşlanma eğiliminin devam edeceği ve bu oranın 2023 yılında %10,2’ye; 2050 yılında ise %20,8’e ulaşacağı öngörülmektedir. Başka bir deyişle Türkiye 2023 yılında çok yaşlı nüfusa sahip ülkeler sınıflanmasına dâhil olacaktır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013: 1).

Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde önümüzdeki 90 yılda yaşlı nüfusta bir kat artış yaşanırken bu artışın Türkiye’de dört kat olması beklenmektedir. Yine dünya genelinde 60 yaş ve üzeri nüfusta yaşanan üç kat ve 80 yaş ve üzeri nüfusta yaşanan beş kat artışın yanında Türkiye’de 80 yaş ve üzeri nüfusun 2100 yılına kadar on kat artması beklenmektedir (Arun, 2014: 4).

Tablo 1: Türkiye Nüfusunun Değişen Yaş Yapısı

		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1990	Toplam	56.473.035	28.607.047	27.865.988	100,0	100,0	100,0
	0-14	19.745.352	10.154.564	9.590.788	35,0	35,5	34,4
	15-64	34.265.838	17.334.960	16.930.878	60,7	60,6	60,8
	65+	2.417.363	1.091.142	1.326.221	4,3	3,8	4,8
	Bilinmeyen	44.482	26.381	18.101	0,1	0,1	0,1
2000	Toplam	67.803.927	34.346.735	33.457.192	100,0	100,0	100,0
	0-14	20.220.095	10.453.093	9.767.002	29,8	30,4	29,2
	15-64	43.701.502	22.131.543	21.569.959	64,5	64,4	64,5
	65+	3.858.949	1.749.563	2.109.386	5,7	5,1	6,3
	Bilinmeyen	23.381	12.536	10.845	0,03	0,04	0,03
2012	Toplam	75 627 384	37 956 168	37 671 216	100,0	100,0	100,0
	0-14	18 857 179	9 678 382	9 178 797	24,9	25,5	24,4
	15-64	51 088 202	25 803 873	25 284 329	67,6	68,0	67,1
	65 +	5 682 003	2 473 913	3 208 090	7,5	6,5	8,5
2013	Toplam	76 667 864	38 473 360	38 194 504	100,0	100,0	100,0
	0-14	18 849 814	9 675 248	9 174 566	24,6	25,1	24,0
	15-64	51 926 356	26 237 038	25 689 318	67,7	68,2	67,3
	65 +	5 891 694	2 561 074	3 330 620	7,7	6,7	8,7
2014	Toplam	77 695 904	38 984 302	38 711 602	100,0	100,0	100,0
	0-14	18 862 430	9 683 155	9 179 275	24,3	24,8	23,7
	15-64	52 640 512	26 601 724	26 038 788	67,8	68,2	67,3
	65 +	6 192 962	2 699 423	3 493 539	8,0	6,9	9,0

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden 08.03.2015 tarihinde edinilmiştir.

Türkiye nüfusunda yaşanan demografik dönüşüm istatistiklerden de anlaşılmaktadır. 1990 yılında %4,3 olan yaşlı nüfus her yıl artarak 2014 yılı itibarıyla %8'e yükselmiştir. Oransal olarak bakıldığında gelişmiş ülkelere göre düşük bir yaşlı nüfus oranına sahip olduğu düşünülse de Türkiye'de yaşlıların sayısında önemli bir artış yaşanmaktadır. 1990 yılında yaklaşık 2,5 milyon olan yaşlı nüfusun 2014 yılında 6,2 milyona ulaştığı görülmektedir. Bu yönüyle Türkiye'nin yaşlı nüfusunun bile birçok ülke nüfusundan fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin yaşlanma hızındaki artışın temel nedenlerinden biri yaşam süresinin uzamasıdır. Türkiye'de son yirmi beş yılda yaşam süresi ortalama 14 yıl yükselmiş ve Türkiye dünyanın en hızlı yaşlanan ikinci ülkesi konumuna gelmiştir (Arun ve Arun, 2011). Bu bağlamda 1960 yılından 2013 yılına kadar Türkiye nüfusu üç kat artarken 60 yaş ve üzeri nüfus yedi kat artmıştır (Arun, 2013: 2).

Türkiye'de yaşlı nüfusun hızla artmasında doğuştan beklenen yaşam süresinin yükselmesinin ve doğum oranlarının düşmesinin önemli bir payı vardır. Doğuştan beklenen yaşam süresi, 2013 yılında toplamda 76,3, erkeklerde 73,7 ve kadınlarda 79,4 yıldır. Genel olarak kadınlar erkeklerden daha uzun süre yaşamakta ve doğuştan beklenen yaşam süresi farkı 5,7 yıl olarak ortaya çıkmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2015c).

Nüfusun yaşlandığının bir diğer göstergesi olarak kabul edilen ortanca yaş da Türkiye'de hızla yükselmektedir. 31 Aralık 2014 itibarıyla 77 milyon 695 bin 904 olan Türkiye nüfusunun 1980 yılında 19,9; 2000 yılında 24,8 olan ortanca yaşı 2014 yılında 30,7'e yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2015a ve 2015b).

Türkiye'nin yaşamış olduğu bu demografik dönüşüm sürecinin sonuçlarının gelişmiş ülkelere göre çok daha yıpratıcı sonuçları beraberinde getirmesi beklenmektedir. Longman'ın (2004: 67'den akt. Danış, 2009: 68) ifade ettiği gibi; gelişmiş ülkeler nüfusları yaşlanmadan zenginleştikleri için bu ülkelerde yaşlılar sadece yalnızlık gibi sosyal sorunlarla karşılaşırken, gelişmekte olan ülkeler zenginleşmeden yaşlandıkları için bu ülkelerdeki yaşlılar ekonomik açıdan yoksulluk, sosyal açıdan ise yalnızlık gibi sosyal sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu yönüyle gelişmekte olan ülkelerde yaşlıların karşılaştığı sorunlar çok boyutlu bir özellik taşımakta ve yaşlılara yönelik kapsamlı bir sağlık, bakım ve sosyal hizmet politikasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaşlanan Nüfus ve Yaşlı Bakımına Duyulan İhtiyaç

Dünyada yaşlı nüfusun artışına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar, yaşlılara yönelik sosyal politikaların daha fazla önem kazanmasına neden olmaktadır (Can, 2013: 37). Zira nüfus piramidindeki değişiklikler ile birlikte, yaşlılık sadece bireyleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkıp, toplumsal bir sorun haline gelmektedir. Sanayileşme, köyden kente göçün hızlanması, geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması ve kadının giderek artan oranda çalışma yaşamına katılması evde yaşlının bakımını sorun haline getirmektedir (Arpacı, 2005: 29).

Modernleşme süreciyle birlikte üretim biçiminin değişmesi, ev ve çalışma mekânlarının birbirinden ayrışması, kadının üretime aktif katılımı, geniş ailenin kentsel çekirdek aileye dönüşmesi ve düzensiz kentleşme, toplumsal yapı ve ilişkileri değiştirerek farklı ilişki ağlarının gelişmesine yol açmıştır (Görgün Baran ve diğerleri, 2005: 19).

Toplumsal alanda yaşanan tüm bu değişimlerle birlikte aile gibi geleneksel refah sağlayıcı kurumların da fonksiyonu giderek azalmış ve geleneksel refah sağlayıcı yapıların yerini refah devletinin sosyal hizmet ve bakım kurumları doldurmaya başlamıştır. Başka bir deyişle refah devletinin bireyleri aileden bağımsızlaştırması yaşlılığın sosyal bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur (İlgar, 2008: 110).

Aynı şekilde “modern yaşam ve tıp teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birlikte yaşam süresinin uzaması ve yaşlı nüfusun artması (Can, 2013: 36) önemli toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Aile kurumunun küçülmesi ve yaşlının toplumsal statüsünün düşmesiyle birlikte ailelerin yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesi yaşlılara sunulacak kurumsal hizmetlerin önemini giderek artıran bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Arpacı, 2005: 23; Cowgill, 1972’den akt., Emiroğlu, 1995: 33).

Bütün bu değişmelerle birlikte toplumun yaşlılık algısında da önemli bir değişim meydana gelmiştir. Bu anlamda gelişmiş ülkelerin çoğunda yaşlılık dönemi bir “bağımlılık dönemi” olarak kabul edilmekte (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 226) ve bu ülkelerde oluşturulan sosyal ve ekonomik politikalar sonrası “yaşlılık imajı” bakım isteyen insanlar olarak değerlendirilmektedir (Kalınkara, 2011: 67).

Yaşlılık döneminin bağımlılık olarak algılanmasında ortalama yaşam süresinin uzaması da etkilidir. Zira ortalama ömür süresinin artması yaşlıların sadece sayısını artırmakla kalmamış aynı zamanda sorunlarını da artırmıştır (Arpacı, 2005: 25). Daha uzun ömür, daha uzun süre güçsüz olarak yaşama olasılığını artırdığından (Koşar, 1996: 2) yaşlılık döneminde fiziki güçsüzlüklerden başlayan ve diğer çeşitli zayıflıklara uzanan bir güçten düşme ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu nedenle yaşlılar, yemek yeme, temel ihtiyaçlarını giderme, alış veriş yapma, insanlarla ilişki kurma, sokağa çıkma, yürüme gibi en basit ihtiyaçlarını gideremeyecek duruma gelmektedir. İşte bu noktalarda yaşlıların desteklenmesi gündeme gelmektedir (Taşçı, 2010: 175-176).

Yaşam süresinin uzamasıyla birlikte sağlık sorunlarının ve bakıma muhtaçlığın arttığı yapılan çalışmalardan da anlaşılmaktadır Bu anlamda Arun ve Çakiroğlu’nun (2013’ten akt., Arun ve Pamuk, 2014: 20) çalışması, Türkiye’de 65 yaş üzerindeki bireylerin %56’sının kronik sağlık sorunları yaşadığını göstermektedir (Lovell, 2006, 22’den akt., Arun ve Pamuk, 2014: 20). Yaşlılık döneminde sağlık sorunlarının artması nedeniyle hem yaşlıların kendileri hem de bakımını üstlenen yakınları yaşlılığı olumsuz bir durum ya da sorun olarak algılamakta (Görgün Baran ve diğerleri, 2005: 20), bu durum ise yaşlıların yaşam kalitesinin düşmesine, sağlık ve sosyal hizmetlere olan talebin artmasına neden olmaktadır (Koşar, 1996: 2). Aynı şekilde yaşlı ebeveynlerine bakan yetişkinlerin de kaygı, depresyon gibi stresle ilgili semptomlar yaşadıkları yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur (Görgün Baran ve diğerleri, 2005: 21). Bu nedenle bakım hizmetlerinin profesyonellerce sunulması hem yaşlı için hem de yaşlı yakınları için yaşam kalitesini artıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda nüfusun yaşlanmasına ve aile yapısının değişmesine bağlı olarak yaşlı bakım hizmetlerine duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Söz konusu bakım ve destek hizmetlerinin yaşlı bakım kurumları ve profesyonel yaşlı bakım personeli aracılığıyla yürütülmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu yönüyle yaşlı bakımıyla ilgili profesyonel ara eleman ihtiyacının karşılanmasında önemli bir görev üstlenen üniversitelerin “yaşlı bakım programlarının” çok yönlü olarak ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaşlı Bakım Programlarının Mevcut Durumu ve Sorunları

Yaşlı bakım programı, üniversitelerin meslek yüksek okulları ya da sağlık meslek yüksek okullarında iki yıl süreli eğitim veren, nitelikli yaşlı bakım personeli yetiştiren programlardır. Bu programlardan mezun olan öğrenciler yaşlı bakım teknikeri ya da sağlık teknikeri unvanı kazanmakta ve kamu ya da özel sektörün yaşlılara yönelik bakım ve sağlık hizmeti veren kurumlarında istihdam edilmektedirler.

Türkiye’de 3’ü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde olmak üzere toplam 61 üniversitede (özel, vakıf ve kamu) Yaşlı Bakım programı bulunmaktadır. Yaşlı bakım programlarının normal öğretim, ikinci öğretim, ücretli, yarı burslu ve burslu seçenekleriyle birlikte toplam kontenjanı 3737’dir (universitelercihleri.com).

Tablo 2: Yaşlı Bakım Programı Olan Üniversiteler

Adnan Menderes Üniversitesi	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Mustafa Kemal Üniversitesi
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Gazi Üniversitesi	Muş Alparslan Üniversitesi
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Gaziantep Üniversitesi	Namık Kemal Üniversitesi
Ahi Evran Üniversitesi	Girne Amerikan Üniversitesi	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Akdeniz Üniversitesi	Gümüşhane Üniversitesi	Niğde Üniversitesi

Aksaray Üniversitesi	Haliç Üniversitesi	Okan Üniversitesi
Amasya Üniversitesi	Iğdır Üniversitesi	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Anadolu Üniversitesi	İstanbul Bilim Üniversitesi	Ordu Üniversitesi
Ankara Üniversitesi	İstanbul Medipol Üniversitesi	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Atatürk Üniversitesi	İstanbul Şişli MYO	Sakarya Üniversitesi
Bartın Üniversitesi	İzmir Ekonomi Üniversitesi	Selçuk Üniversitesi
Batman Üniversitesi	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	Süleyman Demirel Üniversitesi
Bingöl Üniversitesi	K. Sütçü İmam Üniversitesi	Ufuk Üniversitesi
Bitlis Eren Üniversitesi	Kafkas Üniversitesi	Uşak Üniversitesi
Bozok Üniversitesi	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi	Üsküdar Üniversitesi
Bülent Ecevit Üniversitesi	Karabük Üniversitesi	Yakın Doğu Üniversitesi
Celal Bayar Üniversitesi	Kastamonu Üniversitesi	Yalova Üniversitesi
Cumhuriyet Üniversitesi	Kırklareli Üniversitesi	Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Çukurova Üniversitesi	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doğu Akdeniz Üniversitesi	Mardin Artuklu Üniversitesi	
Düzce Üniversitesi	Mersin Üniversitesi	

Kaynak: <http://universitetercihleri.com/ddtercih>, adresinden 19.03.2015 tarihinde edinilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Yaşlı bakım programları yaşlıların sağlık ve bakım konularında karşılaştığı sorunların giderilmesinde ve yaşlıların yaşam kalitelerinin yükseltilmesinde önemli bir görev üstlenmektedirler. Sağlık hizmetleri ağırlıklı bir eğitimin verildiği yaşlı bakım programlarında fizyoloji, anatomi, yaşlı hastalıkları, fiziksel rehabilitasyon, ilkyardım, tıbbi terminoloji, sağlık atıklarının yönetimi, temel mikrobiyoloji, nörolojik hastalıklar, halk sağlığı, sağlık hukuku, akut ve kronik hastalık bilgisi ve aciller, egzersiz fizyolojisi ve yaşlı jimnastiği, yara bakımı gibi pek çok sağlık içerikli ders okutulmaktadır (Yalova Üniversitesi, 2015; Niğde Üniversitesi, 2015a). Aynı şekilde Yaşlı Bakım Programları Sağlık Meslek Liselerinden sınavsız geçişle ya da YGS-2 puan türüyle de öğrenci almaktadır (Niğde Üniversitesi, 2015b).

Sağlık hizmetleri ağırlıklı bir eğitim veriliyor olması ve öğrencilerin önemli bir kısmının sağlık meslek lisesi mezunu olmaları dolayısıyla programı bitiren öğrencilerin öncelikle sağlık hizmetleri alanında mı yoksa yaşlı bakım alanında mı istihdam edileceği noktasında karmaşa yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca farklı üniversitelerde yaşlı bakım programının amacının ve programı bitirenlere verilecek unvan noktasında da ortak bir yaklaşım yoktur. Söz gelimi bir üniversitede yaşlı bakım programının amacı aşağıdaki gibi ifade edilirken, “...öğrencilerin, bakım hizmeti konusunda gerekli bilgi, beceri ve değerleri bütünleştirip, özümseyerek; kamu alanı, özel alan ve sivil toplum örgütlerinde yaşlı bakım hizmetini uygulayıcı ve geliştirici niteliğe sahip yetkin bir yaşlı bakımı teknikeri olmalarını sağlamak programın temel amacını oluşturmaktadır” (Yalova Üniversitesi, 2015b).

Başka bir üniversitede aynı amaç şu şekilde ifade edilmektedir:

“Yaşlı bakım programının temel amacını programdan yararlanacak öğrencilerin, bakım hizmeti konusunda gerekli bilgi, beceri ve değerleri bütünleştirip, özümseyerek kamu alanı, özel alan ve sivil toplum örgütlerinde yaşlı bakım hizmetini uygulayıcı ve geliştirici niteliğe sahip yetkin birer sağlık teknikeri olmalarını sağlamaktır” (Niğde Üniversitesi, 2015b)

Bir üniversitede programı bitirenler “Yaşlı Bakım Teknikeri” unvanı alırken, başka bir üniversitede aynı programı bitirenlerin “Sağlık Teknikeri” unvanı aldıkları belirtilmektedir. Bu kapsamda yaşlı bakım programlarının en temelde bütünleşik bir yapıya sahip olmadıkları görülmektedir. Benzer şekilde yaşlı bakım programlarında öğretim görevlisi eksikliğinden kaynaklanan sorunlar da dikkati çekmektedir. Bazı programlarda bir veya iki öğretim görevlisi bulunmakta ve bu nedenle yaşlı bakım programlarının derslerinin yürütülmesinde büyük oranda sağlık alanlarının öğretim görevlisi takviyesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Başka bir sorun ise yaşlı bakım teknikerlerinin görev tanımının yeterince net olmamasıdır. Yaşlı bakım programı mezunları diğer sağlık meslek yüksekokulu mezunları gibi “sağlık teknikeri” unvanıyla çoğunlukla özel sektör sağlık kuruluşlarında alanlarının dışında istihdam edilmektedirler. Aynı şekilde yaşlı bakım teknikeri kadrosu ihdas edilmediğinden programı bitirenler sadece Sağlık Bakanlığı’nın alımlarında diğer sağlık ara elemanlarıyla aynı sınıfta değerlendirilerek belirli sağlık kadrolarına atanma imkânı elde edebilmektedirler. Ancak sınırlı sayıda olması bir yana sadece yaşlı bakım programını bitirenlerin başvurabileceği bir alan olmaması nedeniyle yaşlı bakım teknikerleri özellikle kamu sektöründe istihdam edilememektedirler.

Bununla beraber son düzenlemelerle birlikte yaşlı bakım programının şimdiye kadar oluşturulamayan görev tanımı 22 Mayıs 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan “Sağlık Meslek Mensupları İle Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş Ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelik”le birlikte büyük ölçüde giderilmiştir. Bu yönetmelik uyarınca yaşlı bakım teknikerinin görev tanımı aşağıdaki gibidir (Resmi Gazete, 22 Mayıs 2014):

Yaşlı bireyler ile evde bakım gerektiren hastaların;

- a) Fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden bakım gereksinimlerini değerlendirir. Günlük yaşam aktivitelerinin korunmasını, sürdürülmesini ve en üst düzeyde kullanmasını destekler.
- b) Diyetisyen tarafından önerilen beslenme programına uygun olarak besler, kilo takibi yapar ve değişiklikleri sağlık ekibi üyeleri ile değerlendirir.
- c) Yaşam alanını kaza riski ve güvenlik yönünden değerlendirir, gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlar.
- ç) Sağlık ekibi tarafından planlanan tıbbi bakımı takip eder, tıbbi bakımın uygulanmasına yönelik problem tespit etmesi halinde sağlık meslek mensubuna durumu iletir.
- d) Ağız ve diş bakımı gibi günlük kişisel bakıma yardımcı olur. Yatağa bağımlı olma, hastalık veya engellilik nedeniyle bağımlılık durumlarında kişisel bakım ve temizlik uygulamalarını yerine getirir.
- e) Sağlık hizmetlerine ulaşmasına yardımcı olur, gerektiğinde refakat eder.
- f) Bakım veren aile üyelerini destekler.
- g) İstismardan korur, aileyi ve gerekli durumlarda ilgili kurumları bu konuda bilgilendirir.
- ğ) Sosyal aktivitelere yönlendirir ve katılımını destekler.” (Resmi Gazete, 22 Mayıs 2014).

Görev tanımı sorununun belirli ölçüde giderilmiş olmasına ve yaşlanan nüfusun ihtiyaçları paralelinde yaşlı bakımına olan talebin giderek artmasına karşın istihdam sorunu yaşlı bakım teknikerlerinin en önemli sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşlı bakım teknikerleri hastane ve polikliniklerde, geriatri servislerinde, yaşlı bakımevlerinde, huzurevlerinde, yaşlı merkezlerinde, rehabilitasyon merkezlerinde ve evde bakım hizmeti veren kurumlarda çalışma imkanı bulabilmektedirler. Ancak ihtiyaç duyulan yaşlı bakım personelinin büyük ölçüde profesyonel olmayan personel aracılığıyla karşılanması nedeniyle hem yaşlılara sunulan hizmetlerin kalitesi olumsuz etkilenmekte, hem de alanda eğitim görmüş uzman personel istihdam problemi yaşamaktadır.

Bu anlamda yaşlı bakım teknikerlerinin yaşadığı istihdam probleminin önemli bir kısmı mevzuattan kaynaklanmaktadır. Öyle ki 7 Ağustos 2008 tarih ve 26960 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “*Özel Huzurevleri İle Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği*”nin 10. Maddesi (f) fıkrasına göre özel huzurevi ve yaşlı bakım merkezlerinde “yaşlı bakım elemanı” çalıştırılması zorunlu hale getirilmiştir (Resmi Gazete, 7 Ağustos, 2008).

Buna rağmen aynı yönetmeliğin amaç, kapsam, dayanak ve tanımlar bölümünde ise yaşlı bakım elemanı şu şekilde tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 7 Ağustos, 2008):

“*Yaşlı bakım elemanı*: Yaşlı bakımı konusunda ortaöğrenim ve yüksek öğrenimin ilgili bölümlerinden mezun veya yaşlı bakımıyla ilgili Milli Eğitim Bakanlığınca veya Milli Eğitim Bakanlığı onayı ile açılmış olan kursların sertifika programlarından sertifika almış olan en az ilkokul/ilköğretim okulu mezunu olan elemanı” olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 7 Ağustos, 2008).

Bu yönetmeliğe bakıldığında özel huzurevleri ve yaşlı bakım merkezlerinde çalışabilmek için sertifika almış olmak yeterli görülmektedir. Bu nedenle daha düşük ücretle çalışmayı kabul etmeleri sebebiyle özel sektör işletmecilerinin öncelikle sertifika sahibi yaşlı bakım elemanlarını tercih ettiği görülmekte ve yaşlı bakım teknikerleri kendi alanlarında istihdam edilememektedirler.

Programı bitirdiğinde istihdam problemi yaşayan yaşlı bakım teknikerleri için sınırlı sayıda alternatif bulunmaktadır. Bunlardan birincisi dikey geçişle Beslenme ve Diyetetik, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon, Gerontoloji, Hemşirelik gibi bölümlere dikey geçiş yapmaktır. İkinci seçenek ise kamu sektöründe (sağlık sektörü) istihdam edilmeye çalışmaktır. Bu iki seçenek sınırlı sayıda kişinin yararlanabileceği ve daha zorlu bir eleme sürecinin yaşanacağı alternatifler olduğundan, yaşlı bakım teknikerlerinin en çok yönedikleri alan özel sektörün sağlık ve yaşlı bakımla ilgili kurumlarıdır. Ancak bu kurumlarda da sertifikalı ya da ortaöğrenim mezunlarının öncelikle istihdam edilmesi nedeniyle yaşlı bakım teknikerleri kendi alanlarında çalışma olanağı bulamamaktadırlar.

Sonuç ve Öneriler

Yaşlanan nüfus ve değişen aile yapısı bağlamında ortaya çıkan yaşlı bakım hizmetlerinde profesyonel bakım seçeneğinin önemi giderek artmaktadır. Bu yönüyle yaşlılara yönelik hizmetlerde ara profesyonel bakım personelinin yetiştirildiği kurumlar olarak üniversitelerin yaşlı bakım programlarının geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu anlamda öncelikle yaşlı bakım programlarının öğretim görevlisi açığının giderilerek farklı üniversitelerdeki

programların misyon ve vizyon birliğini yakalayarak ortak hedefler geliştirebilmeleri için çalıştay ve sempozyumlar düzenlenebilir. Düzenlenecek çalıştay ve sempozyumlar yaşlı bakım programını bitirenlere verilecek unvanın “sağlık teknikeri” mi? yoksa “yaşlı bakım teknikeri” mi? olacağı konusunda da fikir birliği oluşmasına katkıda bulunacaktır.

Aynı şekilde yaşlılara yönelik sağlık ve bakım hizmetleriyle ilgili mevzuatta bir takım düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç vardır. Yaşlı bakım teknikerlerinin istihdam konusunda karşılaştıkları sorunların temelinde mevzuattaki eksiklerin önemli bir payının olduğu anlaşılmaktadır. Yaşlılara yönelik sağlık, bakım ve sosyal hizmet veren kurumlarda yaşlı bakım teknikerlerinin istihdam edilmesine yönelik mevzuat hazırlanması, eğer ihtiyaç karşılanmazsa yaşlı bakım programlarının sayısının artırılması yoluna gidilmesi önemlidir. Zira yaşlı bakım hizmetlerinde profesyonel olmayan sertifikalı bakım elemanlarının sunmuş olduğu hizmetlerle yaşlı bakım teknikerlerinin sunduğu hizmetlerin kalitesi arasında önemli bir fark olduğu açıktır.

Yine bu kapsamda yönetmeliklerde “yaşlı bakım elemanı” yerine “yaşlı bakım teknikeri” kavramının kullanılarak yaşlı bakım programı mezunlarına verilen unvana uygun bir kadro ihdas edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ortaöğretim mezunları ve sertifikalı olan *yaşlı bakım elemanı* ile ön lisans mezunu olan *yaşlı bakım teknikeri* arasında da bir ayrıma gidilebilir. Ayrıca yaşlı nüfus içinde kadınların oranının fazla olmasına paralel olarak yaşlı bakım programlarının kontenjanlarında da cinsiyet dağılımına uygun düzenlemeler yapılabilir.

En son olarak belediyeler başta olmak üzere sosyal hizmet üreten tüm birimlerde, evde bakım hizmetlerinde ve kurum bakımında sadece yaşlı bakım teknikerinin istihdam edilmesi şartı getirilebilir. Böylelikle alanda uzman personelin istihdam sorunu çözülerek yaşlı bakım hizmetlerinin profesyonellerce sunulması sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

- Arpacı, F. (2005). Farklı boyutlarıyla yaşlılık, Ankara. Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arun, Ö. (2013). International spotlight: developing gerontological social policy agenda for Turkey. The Gerontologist, 53(6), 891-897. DOI:gnt071v1-gnt071.
- Arun, Ö. (2014). ‘Que Vadis’ Türkiye? 2050’ye doğru yaşlanan Türkiye’yi bekleyen riskler. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 32, 1-12
- Arun, Ö. ve Arun, B. K. (2011). Türkiye’de yaşlı kadının en büyük sorunu: dulluk. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(4), 1515 -1527
- Arun, Ö. ve Pamuk, D. (2014). Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Öneriler, Mediterranean Journal of Humanities IV(2), p. 19-33 DOI: 10.13114/MJH.201428426 .
- Can, M. (2013). Günümüz Refah Politikaları Bağlamında Sosyal Hizmetlerin Farklı Modelleri. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ceylan, H. (2013). İsveç refah devletinde bakım hizmeti alan yaşlıların yaşam algıları: Stockholm örneği.(Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya).
- Çilingiroğlu, N. ve Demirel, S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. Turkish Journal of Geriatrics, 7(4), 225-230.
- Danış, M. Z. (2009). Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi. 20(1), 67-84.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı. http://eyh.aile.gov.tr/data/544f6b29369dc328a057d006/yaslanma_ulusal_eylem_plani.pdf adresinden 08.03.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Emiroğlu, V. (1995). Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Görgün Baran, A., Kalinkara, V., Aral, N., Akın, G., Baran, G. ve Özkan, Y. (2005). *Yaşlı ve aile ilişkileri Ankara örneği*. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları. <http://universitetercihleri.com/ddtercih>, adresinden 19.03.2015 tarihinde edinilmiştir. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden 08.03.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Kalinkara, V. (2011). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Koşar, G.N. (1996). *Sosyal hizmetlerde yaşlı refahı alanı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Niğde Üniversitesi (2015a). Niğde Zübeyde Hanım Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Yaşlı Bakımı Bölümü ders listesi, http://www.nigde.edu.tr/ckfinder_portal/userfiles/files/BolumDersleri%20t%C3%BCrk%C3%A7e.pdf adresinden 26.03.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Niğde Üniversitesi (2015b) Genel Bilgi, <http://www.nigde.edu.tr/yaslibakimi> adresinden 26.03. 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Resmi Gazete. (22 Mayıs 2014). Sağlık meslek mensupları ile sağlık hizmetlerinde çalışan diğer meslek mensuplarının iş ve görev tanımlarına dair yönetmelik.

- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140522-14-1.pdf> adresinden 19.03. 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Resmi Gazete. (7 Ağustos 2008). Özel huzurevleri ile huzurevi yaşlı bakım merkezleri yönetmeliği. Sayı:26960.<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080807-4.htm> adresinden 13.03.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Taşçı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*,(24), 175-202.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *İstatistiklerle yaşlılar, elderly statistics*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayını. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=265 adresinden 08.03.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015a). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2014 haber bülteni*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18616> adresinden 08.03.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015b). *Toplumsal yapı ve cinsiyet istatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 adresinden 08.03.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015c). *İstatistiklerle kadın 2014*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayını. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18619> adresinden 12.03.2015 tarihinde edinilmiştir.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2013). *World population ageing 2013*. ST/ESA/SER.A/348. USA, New York: United Nations publication.<http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2013.pdf>.
- Yalova Üniversitesi (2015a). Çınarcık MYO Yaşlı Bakım Programı ders planı. <http://www.yalova.edu.tr/icerik/5188/9270/ders-plani.aspx> adresinden 16.03.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Yalova Üniversitesi. (2015b). Program Tanıtımı, <http://www.yalova.edu.tr/icerik/5187/2358/program-tanitimi.aspx> adresinden 26.03.2015 tarihinde edinilmiştir